

УДК 811.371.134

## КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

*Лов'янова Ірина Василівна, доцент  
кафедри математики та методики її навчання  
Криворізький державний педагогічний університет,  
Краснощок Андрій Валерійович, здобувач  
кафедри прикладної педагогіки та роботи з персоналом  
Національна академія внутрішніх справ*

Головне завдання сучасної системи освіти – створення умов для якісної освіти. На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, сприяє формуванню в особистості здатності швидко реагувати на запити часу. Впровадження компетентісного підходу – найважливіша умова, що працює на підвищення якості освіти.

Проблему формування компетентного спеціаліста і професійної компетентності розробляли закордонні (Д. Мертенс, Дж. Равен, А. Шелтен, Саймон Шо та ін.), російські (В.І. Байденко, В.А. Болотов, Е.Ф. Зеєр, І.А. Зимня, В.В. Краєвський, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, В.Л. Матросов, Л. М. Мітіна, В. А. Сластьонін, Ю.Г. Татур, І.Д. Фрумін, А.В. Хуторський, В.Д. Шадриков, П.Г. Щедровицький та ін.) і вітчизняні (Н. М. Бібік, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, О. І. Локшина, О. Я. Савченко, С. Сисосва, І. Г. Єрмаков) вчені.

Останнім часом до кола наукових інтересів увійшли такі види компетентності майбутнього фахівця як: професійна (А. Адольф, Ю. Варданян), психологічна (М. Лук'янова, Н. Яковлева), соціально-перцептивна (Н. Єршова), загальнокультурна (І. Котлярова), комунікативна (В. Кузовлев), життєва (І. Єрмаков, Л. Сохань, І. Яшук) тощо.

На думку багатьох науковців та експертів, створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом усього життя сприятиме: продуктивності та конкурентності людини на ринку праці; розвитку вміння адаптуватися в мінливому світі. Модель спеціаліста експерти Ради Європи обґрунтовують на основі компетентісного підходу, що розглядає підготовку фахівця перш за все як полікультурну особистість, здатну до співпраці на міжкультурному рівні.

Компетентісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості учня й може бути реалізованим і перевіреном тільки у процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, які можна виміряти.

Становлення компетентісного підходу в освіті пройшло декілька етапів у своєму розвитку. На першому етапі (1960-1970 рр.) було введено поняття «комунікативної компетентності» (Д.Хаймс), досліджено різні види мовної компетентності та створено передумови для розмежування понять «компетентність» та «компетенція». На другому етапі (1970-1990 рр.) категорія «компетентність» впроваджується в теорію та практику вивчення мов, вводиться поняття «соціальна компетенція». Починаючи з третього етапу (1990р.), поняття «компетентність» стає предметом спеціального всебічного наукового дослідження. В документах ЮНЕСКО окреслюється коло ключових компетенцій, які повинні стати обов'язковим результатом освіти. У педагогіці ця категорія розглядається як похідний компонент «загальнокультурної компетентності» (Н.Розов, Є.В. Бондаревська), «рівень освіченості» фахівця (Б.С. Гершунський, А.Д. Щекатунова), системне явище, що включає знання, уміння, навички, професійно значущі якості особи фахівця, що забезпечують виконання ним власних професійних обов'язків (Т.Г. Браже, Н.І. Запрудський). [2]

Під поняттям «компетентісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися у процесі навчання і містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

У нашому дослідженні ми використовуємо судження А. Хуторського про те, що компетенція – це деяка задана вимога до освітньої підготовки, а компетентність – особистісна якість яка вже склалася, це володіння людиною відповідною компетенцією[5, С. 61].

Перед вищою професійною освітою України сьогодні постає складне завдання, а саме посилити практичну спрямованість підготовки фахівця при збереженні її фундаментальності. Виконати це завдання можливо лише за умови підготовки молодих фахівців на компетентісній основі.

Використовуючи у своєму дослідженні поняття "компетентність" і "компетенція", ми визначаємо компетентність як професійно значущу інтегративну якість особистості, а компетенції як обізнаність, деяку ступінь знайомства, знання, досвід в якійсь сфері діяльності особистості, тобто компетентність розглядається як системне поняття, а компетенція – як його складова, як основа для подальшого формування і розвитку компетентності.

В енциклопедії професійної освіти [6] визначено, що професійна компетентність – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, яка відображає рівень знань, вмінь і досвід, які достатні для досягнення мети даного роду діяльності, а також моральна позиція фахівця [6, С. 383].

Сучасний спеціаліст повинен володіти певними компетенціями, які входять до складу професійної компетентності й допомагають йому вирішувати завдання професійної діяльності.

Базовим компонентом компетентісного підходу є поняття «ключові компетенції» – константні групи компетенції, без оволодіння якими людина не може успішно жити та діяти в сучасному суспільстві, зокрема: компетенція в соціально-цивільній сфері; компетенція у сфері соціальної комунікації; компетенція в соціально-індивідуальній сфері; компетенція в інформаційній сфері; компетенція у професійно-трудовій сфері [1, с. 11].

Таким чином, опанування ключовими компетенціями, які є основою для формування професійної компетентності, виступає основною вимогою, що висувається до характеристики спеціаліста, який спроможний діяти у європейському соціально-економічному просторі. Серед розмаїття компетентностей ми визначилися з блоками ключових компетентностей, тобто основних, найважливіших, інтегрованих. Серед них:

- соціальні (пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості);
- мотиваційні (пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості);
- функціональні (пов'язані зі сферою знань, умінням оперувати знаннями).

Розглянемо більш детально компетенції у сфері соціальної комунікації, оскільки на нашу думку у фахівців, які опановують професії типу «людина-людина» соціально-комунікативна компетенція є однією із ключових. Соціально-комунікативна компетентність відображає особливості організації знань відносно системи суспільних відносин, соціуму, в якому перебуває людина, та міжособистісної взаємодії. Для педагога соціально-комунікативна компетентність є однією з найважливіших складових частин професійної компетентності. У діагностиці соціально-комунікативної компетентності виділяють п'ять складових: соціально-комунікативна адаптивність, прагнення до порозуміння, нетерпимість до невизначеності, орієнтація на запобігання невдач, фрустраційна толерантність.

Інтегральною характеристикою здатності людини вступати у діалог, здійснювати професійне спілкування є комунікативність, яка виражається у сформованій комунікативній компетентності. Комунікативна функція відповідає найглибшій потребі людини в спілкуванні з собі подібними і викликана біологічними та соціокультурними умовами. Завдяки реалізації комунікативної функції культури життя індивідів реалізується в громадському масштабі. У рамках власного дослідження ми дотримуємося точки зору Л.Д. Столяренка [4, с.14] і будемо спиратися на дане ним означення комунікативної компетентності, під якою автор розуміє здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Для ефективної комунікації, на думку Л.Д. Столяренка, характерне досягнення взаєморозуміння між партнерами, краще розуміння ситуації і предмета спілкування.

Особливої актуальності проблема підвищення комунікативної компетентності набуває у сфері навчання і виховання, на етапі первинної соціалізації людини. Комунікативна компетентність педагога є необхідною для ефективного спілкування з учнями, їх батьками, колегами. Оволодіння викладачами навичками комунікативної компетентності – процес багатограничний. Провідними напрямками цієї роботи можна вважати: оволодіння психолого-педагогічними знаннями про спілкування, способами організації взаємодії, комунікативними вміннями. Викладач має багато працювати на собою, виробляючи в собі якості: доброзичливість, емпатійність, гнучкість мислення і поведінки, товариськість, – які не тільки сприяють конструктивній побудові спілкування, а й дозволяють формувати відповідні навички у студентів, зокрема лідерів самоврядування. Саме такі люди зможуть брати продуктивну участь у розбудові суспільства, зможуть бути успішними в інформаційному, мінливому суспільстві, оволодіти лідерськими компетенціями управління своїм мисленням, почуттями, поведінкою, вплив на інших людей, умінням приймати рішення, здійснювати позитивний вплив на оточуючий світ, виявляти творчу ініціативу у зміні світу на краще.

Але, не тільки у формуванні професійних якостей майбутнього вчителя важливою характеристикою особистості виступає комунікативна компетентність, спостерігаємо й інші професії в яких комунікативна функція набуває неабиякого значення, так наприклад, до цього списку відносяться і правоохоронці. Професія правоохоронця – гуманна, людська спеціальність. Діяльність правоохоронця характеризується багатогранністю соціальних зв'язків, повсякденним безпосереднім розв'язуванням життєвих ситуацій, що виникають у всіх сферах життєдіяльності інших людей, у побуті, сім'ї, праці, економіці, сфері культури, соціального забезпечення і т.д. Немає нічого більш непрофесійного для правоохоронця, ніж прояв байдужості до долі людини. Професія правоохоронця вимагає від особистості об'єктивності, володіння почуттям справедливості, співчуття, особистої бездоганності.

Правоохоронець також повинен володіти високою загальною та професійною культурою, знати і вміло застосовувати методи управління, впливу на людей; вміти вести правову пропаганду і виховну роботу серед населення; володіти методами наукової організації праці; постійно підвищувати свою кваліфікацію і вміти працювати в умовах розвитку ринкових відносин.

Отже у професійному становленні майбутніх спеціалістів, діяльність яких пов'язана зі спілкуванням людей, процес формування комунікативної компетентності посідає важливе місце, і має бути органічно поєднаний з процесом отримання фундаментальних та професійних знань. У власному дослідженні ми спираємося на здобутки психолого-педагогічної науки у професійній освіті [3] і структуруємо цей процес за такими аспектами: мотиваційний, змістовий, практичний, рефлексивний. Мотиваційний аспект орієнтує майбутніх спеціалістів (педагогів, правоохоронців, тощо) на самоосвіту та постійне підвищення кваліфікації; змістовий аспект передбачає визначення рівня компетенції майбутніх спеціалістів, який здобувається у процесі навчання; практичний аспект передбачає розвиток комунікативної компетенції студентів у процесі моделювання окремих аспектів професійної діяльності; рефлексивний аспект орієнтовано на самооцінку студентами власних здобутків у професійному становленні та планування подальшої діяльності. Такий підхід до формування професійних якостей особистості майбутніх фахівців потребує розробки відповідних методичних прийомів запровадження компетентнісного підходу як до навчання фундаментальних дисциплін так і до процесу отримання професійних умінь і навичок. Це на наш погляд можливо, як при вивченні основних дисциплін за навчальним планом так і через запровадження спецкурсів. Подальші перспективи дослідження вбачаємо саме у розробці методичного аспекту запровадження компетентнісного підходу у процес підготовки майбутніх спеціалістів.

**Summary.** The article is devoted questions the competent approach to the formation of professional qualities of the personality. The basic concepts of the research are allocated. The blocks key competences are considered: social, motivational, functional. The role of communicative competence in the professions such as "person-person" is defined. **Keywords:** competent approach, the competency, competence, professional competence, personality.

**Резюме.** Стаття посвящена вопросам компетентного подхода к формированию профессиональных качеств личности. Выделены основные понятия исследования. Рассмотрены блоки ключевых компетентностей: социальный, мотивационный, функциональный. Определена роль коммуникативной компетентности в профессиях типа «человек-человек». **Ключевые слова:** компетентный подход, компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, личность.

**Резюме.** Стаття присвячена питанням компетентного підходу до формування професійних якостей особистості. Виділено основні поняття дослідження. Розглянуто блоки ключових компетентностей: соціальні, мотиваційні, функціональні. Визначено роль комунікативної компетентності у професійних стосунках типу «людина-людина». **Ключові слова:** компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, професійна компетентність, особистість.

#### Література.

1. Бобиенко О. М. Ключевые компетенции личности как образовательный результат системы профессионального образования: автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О. М. Бобиенко. – Казань, 2005. – 18 с.
2. Болюбаш Н.М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів / Н.М. Болюбаш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/newreferats/27/183142>
3. Колода С.О. Формування професійної інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов / Колода Світлана Олександрівна // Інновационные технологии в образовании: Материалы VII Международной научно-практ. конференции «Инновационные технологии в образовании», 20-22 сентября 2010 г., г. Ялта. – Сборник статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2010. – С. 151-153.
4. Лазаренко Л. Про комунікативну компетентність старшокласників, орієнтованих на вибір педагогічної професії / Лариса Лазаренко // Рідна школа. – 2006. – №6. – С. 14-17.
5. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. -2003. – №2. – С.58-64
6. Энциклопедия профессионального образования: В 3 т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: АПО, 1999. – Т.2 – 390 с.